Карасартова Ж.Б., Боталиева У.А.

К.Тыныстанов ат. ЫМУ

БАЛДАРДЫ ТАРБИЯЛООДО ҮЙБҮЛӨ ПЕДАГОГИКАЛЫК СИСТЕМА КАТАРЫНДА

Бул макалада балдарды инсандык жактан ар тараптан өнүккөн адам катары тарбиялоодо, келечекте коомго пайдалуу ишмердүүлүккө жана турмушка даярдоодо мектеп менен үйбүлөнүн биргелешип иш алып баруусунун айрым маселелери чагылдырылды.

Азыркы учурда экономиканын жана маданияттын тез жана гармониялуу өсүүсүнүн кызыкчылыктары коомдун башкы өндүргүч күчү жана эң жогорку байлыгы катары адамдын калыптануусунда жаш муундарды тарбиялоодо жаңыча инновациялык мамилелер талап кылынат.

Аны иш жүзүнө ашырууда мектептин, үйбүлөнүн, коомчулуктун кызматташтыгы маанилүү роль ойнойт. Мындай өз ара аракеттин алдыңкы тажрыйбасына төмөнкүдөй белгилер мүнөздүү болуп саналат. Мектепте, үйбүлөдө тарбия берүү айлана чөйрөсүндө педагогикалык таасир берүүнүн бирдиктүүлүгүн камсыз кылуучу, башкача айтканда, бир бүтүн үзгүлтүксүз процесске айланууда коомдук жана үйбүлө тарбиясы барган сайын шайкеш келип, бири-бирин толуктап турат.

Демек, үйбүлөлүк жана мектептеги тарбиянын айкалышы балдардын ар тараптан гармониялуу өнүгүшүнө көбүрөөк көмөк берери талашсыз. Тарбиялоонун натыйжалуулугунун жогорулоосу чоң даражада үйбүлөнүн, мектептин, коомчулуктун окуучуларга койгон талаптарынын биримдигинин шай-кештигине жараша болот.

Ошентип, окуучулардын үйбүлөдөгү тарбиясына таасир этүүнүн маңызы баарыдан мурда мектепке чейинки мекемелердин жана мектептердин ата-энелерге жардам берүүсүндө болуп эсептелет.

Ошондой эле үйбүлөлүк тарбия деп улуу муундар тарабынан үйбүлөнүн жаш мүчөлөрүн: кичине бала, өспүрүм жана жаштарды коомго пайдалуу, ар тараптан өнүккөн, адеп-ахлак жактан жетилген инсан катары калыптандыруу максатында жүргүзүлгөн аракеттери саналат.

Коомчулуктун талаптарынын үй-бүлөдө туура жана так коюлушу үй-бүлөдө тарбия берүү процессине оң таасир этүүнүн дагы бир негизги жолу.

Мугалим менен ата-энелердин ортосунда тыгыз жана үзгүлтүксүз байланыш болсо, эгерде алардын мамилелери бири-бирине ишенүүнүн жана ак ниеттүүлүктүн негизинде түзүлсө, эгерде мугалим ар бир үйбүлө менен бирдикте иштөөсүндө баланын баардык оң жактарына таянса жана аны өркүндөтүүнүн жолун көргөзө билсе, эгерде мугалим ата-энелер менен ынтымакташтыктын ийгилигине терең ишенсе, аталардын жана энелердин педагогикалык маданиятын жогорулатууга багытталган иштерди ар дайым жүргүзүп турса аталган система жолго салынат.

Ошону менен бирге мугалим балдарды окутуп жана тарбиялоо үчүн ата-энелердин алдында эң жогорку жоопкерчиликти сезип, окуучунун үйбүлөсүн бардык жагынан билип жана ар дайым кабардар болуп турушу зарыл. Төмөндөгү өзгөчөлүктөрдү да эске алуу керек: ата-энелерди педагогикалык жактан агартуу боюнча үзгүлтүксүз иш жүргүзүү менен бирге үйбүлөгө басма сөз, радио жана теле көрсөтүүлөр аркылуу таасир этүү, ата-энелерге балдар аркылуу педагогикалык таасир этүү саналат. Демек ата-энелердин педагогикалык маданиятын жогорулатууда мектептин ишинин мааниси өтө чоң.

Балдар өздөрү мектепте, ошондой эле үйбүлөдө жүргүзүлүп жаткан тарбиялоо процессинин милдеттүү жана активдүү катышуучулары экендиги белгилүү. Алардын ата-энелерге болгон мамилеси, ата-энелердин өзара мамилеси үйбүлө мүчөлөрүнүн баарына бирдей таасир этүүчү үйбүлө мамилесинин системасын түзөт.

Мындай мамилелер системасы балдарга үйбүлөдө өздөрүнүн ата-энелерин жакшы көрүүсүн гана ойготпостон, жоопкерчилик сезими жана да өзүнүн жекече үлгүсүн үй-бүлөнүн ролун оңдоп түшүнүүсүн ойготот. Алар ата менен эненин ошол эле балдарга болгон сүйүүсү үчүн – мыкты да, таза да, мээрман да болуу менен бирге аң-сезимин калыптандырууга мажбурлайт.

Өзүндөгү билгендери, ойлогон ойлору, көкүрөгүн өйүгөн сырлары жөнүндө бирөөлөр менен сырдашуу, бөлүшүүнү каалоо балдардын табиятына мүнөздүү нерсе. Балдарды үйбүлөдө тарбиялоону жакшыртуу максатында бул каалоолорду мектептин окуучулары аркылуу ата-энелерге максаттуу таасир берүү үчүн пайдалануу зарыл. Мындай таасирдин маанилүү фактору ата-энелердин жана балдардын биргелешип эмгектениши, мектептеги ар кандай иш чараларды уюштурууга алардын бирге катышуусу, коллектив менен бирге экскурсияга баруулары болуп эсептелет.

Баланын класстагы, үйбүлөдөгү абалы жөнүндө, анын ден соолугу жөнүндө, коомдук иштердин ийгилиги жөнүндө кам көрүүсү, мугалимдердин жана ата-энелердин өзара мугалимдин кеңеши боюнча үйбүлөдө радио берүүлөрдү жана теле көрсөтүүлөрдү талкуулоо, үй-бүлөлүк викториналарга жана конкурстарга катышуулары, ошондой эле үйбүлөдө окуучулардын китеп окуусун уюштуруу жана ата-энелер менен бирге окугандарын талкуулоолору да ушул максатта кызмат өтөйт. Китепти биргелешип окуу окуучуга китепкөй болууга жардам берет, китептен окугандарын айланачөйрөдөгү чындык менен салыштырууга үйрөтөт жана баладагы дагы башка маанилүү сапаттарын өркүндөтөт.

Үйбүлө тарбиясын өркүндөтүү боюнча бүткүл иштин натыйжалуулугун жалпысынан жогорулатуу үчүн төмөндөгүлөр эске алынышы зарыл: мектеп үйбүлөдө тарбия берүү процессинде жогоруда көрсөтүлгөн оң таасир этүү жолдорунун бүт комплексин колдонсо; мугалимдер коллективи үйбүлө менен озара иштешүүнүн жол-жобосуна карата педагогикалык этикалык талапты терең түшүнсө; элге билим берүү оргaндарынын, мекемелеринин өзүлөрү бул ишке коомчулукту кеңири жана ар дайым тартуучу демилгечи болуп. алардын иштерин бардык жагынан колдоого алышса; үйбүлөдө тарбия берүүгө мугалим жетекчилик кылуу менен бала мектепке кирерден мурда башталып жана ал окуучу бүтүрүп чыкканга чейин улантылса.

Мектеп менен үйбүлөнүн кызматташтыгынын ийгилигин изилдөөлөрдүн негизги

маңызы төмөнкүлөр болуп саналат:

1. «Мугалим – окуучу» системасындагы мамилелердин педагогикалык-этикалык нормаларга так ылайык келиши. Мугалим менен окуучунун өзара мамилесинде мугалим тарабынан этиканын бир аз гана бузулушу окуу эмгегин же окуучунун адептик ишин талдоодогу бир аз эле калпыстык кетирүү жөн калбайт, мугалим менен үйбүлөнүн мамилесин кыйындатат.

2. «Мугалим – үйбүлө – окуучу» системасындагы мамилелердин негизин жана ата-энелер менен болуучу карама-каршылыктардын себептерин терең түшүнүүгө тийиш.

3. Мугалимдин ата-энелер менен кызматташтыгынын социалдык ролу элдин кызыкчылыгын билдиргендигинде. Мына ушундай шартта мектептин мугалим аркылуу ишке ашырылуучу максаттары жана милдеттери үйбүлөнүн өзара аракеттеринин негиздеринин психологиялык-педагогикалык мааниманызы балдар бир эле мезгилде педагогдордун жана ата-энелердин адептик таасири астында болуш-андыгында.

Мектеп менен үйбүлөнү өзара таасир этүүчү бир обьект байланыштырып турат жана ушундан улам алар адептик позицияда туруп, балага карата да бирдей талаптар коюлары зарыл. Эки стиль бири-бирине туура келбей калган учурда тарбия бошоңдойт да процесстин өзү татаалдап, анын натыйжалуулугу өтө төмөндөп кетет. Ошондуктан үйбүлө менен байлашышсыз мугалимдин тарбиялык жактан жогорку натыйжаларга жетишүүсү мүмкүн эмес.

4. Мугалим менен ата-энелердин ортосунда болуучу карама-каршылыктардын негизги себептерине окутуу-тарбиялоо процессинин татаалдыгы, анын натыйжалуулугу мектеп менен үйбүлөдөн тышкары көптөгөн факторлорго байланыштуулугу окуучуга карата мугалимдин мамилесиндеги жана ата-энелердин энелик, аталык сезим жаткан адеп-ахлактык мамилесиндеги айырмачылыктардын дале болсо кездешиши, жалпы жана педагогикалык маданият деңгелинин ар түрдүүлүгү, педагогикалык өзара аракетке мугалимдин, ата-эненин этикалык даярдыгынын жоктугу кирет.

Ошентип, ата-энелердин педагогикалык маданиятын жогорулатууну уюштуруунун бирдиктүү структурасы төмөндөгү звенолорду ичине алат.

- чоң кишилердин бардыгын тарбия берүүнүн негиздери менен күндөлүк басмасөз, радио жана теле көрсөтүүлөр аркылуу жалпы жонунан тааныштыруу;

- уландарды жана кыздарды үй-бүлө турмушуна даярдоо: мектептин жогорку класстарында, кесиптик техникалык окуу жайларында;

- жаш жубайларды жана жаш ата-энелерди балдарды тарбиялоого даярдоо: жогорку окуу жайлардын маданият сарайларында, үй-башкармалыгынын алдында, үйбүлө клубдарында;

- эне (ата) болууга даярдоо: балдар жана аялдар консультацияларында, атайын лекторийлерде, жекече жана группалык косультацияларда;

- ата-энелерди мектеп жашына чейинки балдарды тарбиялоого даярдоо: балдар бакчасында;

- ата-энелерди окуучуларды тарбиялоого даярдоо: жалпы билим берүүчү мектептерде,

техникумдарда, кесиптик орто окуу жайларында;

- коомдук активисттерди ата-энелер менен иштөөгө даярдоо: педагогикалык маданият университетинде, семинарлардын, курстардын системасында;

- мугалимдерди жана тарбиячыларды ата-энелер менен иштөөгө даярдоо: жогорку окуу жайларында, курстарда, семинарларда ж.б.

Педагогикалык маданиятты жогорулатуу ишине көптөгөн мекемелер жана уюмдар катышышат. Бирок ата-энелерди жана калкты педаго-гикалык жактан даярдоодо негизги ролду албетте мектеп ойнойт. Мугалимдер өздөрүнүн табигый абалдары боюнча ата-энелерди, үй-бүлөлөрдү, үйбүлөдө тарбия берүү абалын, балдардын жеке өзгөчөлүктөрүн, билим берүү-тарбиялоо милдеттерин жакшы билишет. Ата-энелердин педагогикалык маданиятын жогорулатуу иши, качан балдардын курактык жана жеке өзгөчөлүктөрүн, алардын үй турмушунун негизги шарттарын жана үйбүлөлүк тарбия берүү абалын, мектептин жана класстын билим берүү, тарбиялоо милдеттерин эсепке алганда гана натыйжалуу болот. Демек, мугалимдер гана аталарды жана энелерди педагогикалык билим, билгичтиктер жана көндүмдөр менен баарынан жакшы, натыйжалуу куралдандыра алышат.

Мындан тышкары мектептер үй-бүлөгө жардам көрсөтүүчү ишканаларга жана мекемелерге жардам беришет, мугалимдер ал жерде аңгемелер жана лекцияларды, педагогикалык консультацияларды өткөрүшөт. Жалпы эле ата-энелерге педагогикалык билим берүү системасында эң орчундуу орунду мектептин өзүндө уюштурулуучу сабактар, группалык жана индивидуалдык консультациялар, ата-энелер чогулушу, диспуттар, тегерек столдо жолугушуулар ээлешет.

Балдарды үйбүлөдө тарбиялоо башка тарбиянын баарынан эмоционалдуу келет, анткени ал ата-энелердин балдарга болгон мээри-мине жана балдардын ата-энесине карата сезимине негизделет. Бул тууралуу А.С.Макаренко «Ата-эненин мээримин көрбөй өскөн адамдар көпчүлүк учурда жүрөгү жаралуу адамдар болушат» - деп жазган.

Ата-энелердин балдарга болгон мээриминин орундуулугу менен акыл эстүү талапты катуу коюу-сунун айкалышуусу алардын педагогикалык маданиятынын канндайдыр бир деңгелге жетишкендигин белгилейт. Ошентип, ата-энелерди балдарды тарбиялоого даярдоону билимдер системасы менен эле чектебестен, бул даярдыктын маа-ниси барыдан мурда алардын педагогикалык маданиятын жогорулатууда экендигин билишибиз керек.

Адабияттар

1. Вигман С.Л. Педагогика в вопросах и ответах. Уч. пособие. –М., 2004.

2. Иванов К.А. Все начинается с учителя. -М.: Просвещение, 1989.

3. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. -М., 1971.

4. Неменский Б.М. Новые педагогические мышления. - М., 1989.

5. Сластенин В.А. Педагогика. - М., 1998.